

Сергій Фокін

м. Київ, Україна

Паралелізм та розбіжності суфіксів *-ин(-in)/-ina, -um(-im)/-ita* в українському та іспанському термінотворенні

Під час подолання лексичних труднощів перекладу цінним для перекладача є не лише знання якомога більшої кількості міжмовних еквівалентів загальної, спеціалізованої, термінологічної лексики, а й уміння підбирати вірогідний переклад без словника. Таке вміння надзвичайно вартісне під час усного перекладу будь-якого типу; не завадить воно й у письмовому перекладі, коли швидше перевірити вірогідний переклад у довідкових джерелах цільової мови, ніж вести повний пошук від назви оригіналу до вивіреного перекладацького відповідника. Така стратегія перекладу дуже ефективна й, відтак, спокуслива, при перекладі слів-інтернаціоналізмів. Зокрема, чимало інтернаціональних термінів мають спільний корінь та афікси в різних мовах, напр.: "дискримінація (укр.)" – "discriminación (ісп.)". Немає потреби доводити, що подібних паралелізмів чимало, відтак, окрім слів-інтернаціоналізмів цілком можна говорити про морфемі-інтернаціоналізми. Особливо корисно говорити про це в світлі запозичень з грецької та латинської мов, якими рясніє значна кількість мов світу.

Більшість перекладачів інтуїтивно або ж цілком свідомо проводять такі паралелі між схожими морфемами своїх робочих мов і використовують знайдені відповідності в перекладі, подекуди безапеляційно, що було доведено в окремому експерименті [1, с. 200]. Так, попри універсальний характер деяких грецьких та латинських афіксів, і серед них можуть знайтися "хибні друзі", позаяк морфемна еквівалентність ніколи не є абсолютною. І тоді матимуть місце випадки так званої морфологічної інтерференції. І хоча саме явище не є надто новим у філологічних дослідженнях, напр., про морфологічну інтерференцію [2, с. 199], в рамках двомовної термінографії це явище розглядається рідко. Зокрема, цінним внеском до досліджуваного питання у парі російська-французька мови слід вважати кандидатську дисертацію С.С.Ценгер [3]. На наш погляд, після виявлення типових

випадків і чинників інтерференції, наступним дуже потрібним кроком має стати укладання навчального словника з застереженнями від помилок і поясненнями причин розбіжностей. Більше того, попри те, що випадки морфологічної інтерференції давно визнаються як труднощі перекладу, чомусь вони не розглядаються під кутом зору "хибних друзів перекладача", а дарма. Саме наявність паралельних афіксів виявляється дуже спокусливою для утворення в іноземній мові неіснуючих слів, натомість серед "хибних друзів" найчастіше розглядаються міжмовні омоніми.

Однак про актуальність питання свідчать численні приклади помилок, викликаних утворенням у цільовій мові неіснуючих слів. Скажімо, в словниках іспанської мови не зафіксовано термін "**tonsilitis*", який теоретично міг би бути еквівалентом українського "тонзиліт". Натомість якщо провести пошук на веб-сторінках іспанської мовою серед сайтів Росії, ми знайдемо більше сотні вживань цього неіснуючого слова, вочевидь, у помилкових перекладах з російської.

Якщо визнати наявність афіксів-інтернаціоналізмів, цілком доречно очікувати, що в українських словах латинського походження префіксу *dis-* відповідатиме іспанський префікс *dis-*, як у прикладі "дискримінація" – "*discriminación*". І все ж, така відповідність порушується настільки часто, що, очевидно, йдеться не про якісь винятки з правила, а взагалі про якесь окреме правило. Наприклад: "дискваліфікація" – "*descalificación*", "дискредитація" – "*desacreditación*", "диспропорція" – "*desproporción*", "дистиляція" – "*destilación*". І хоча наразі важко знайти однозначне практичне правило для зміни *dis-* на *des-* при перекладі з української на іспанську, загальне пояснення, що його дають іспанські філологи, таке: префікс *dis-* є малопродуктивним (найпоширенішими іменниками та прикметниками з ним є "*discapacitado*", "*disconforme*", "*discontinuo*", "*disgusto*", "*dispar*", "*disparejo*"), натомість надзвичайно продуктивними є префікси *in-* і *des-* [4, с. 179]. Приклади таких розбіжностей показують, що, окрім власне знання міжмовних дериваційних паралелей та необхідності самоперевірки у словнику, перекладачеві варто знати й про деякі інші тенденції, які допоможуть з вищим ступенем вірогідності здійснювати

правильний усний переклад, коли пошук перекладу в довідкових джерелах практично неможливий, й швидше віднаходити правильний відповідник при письмовому перекладі. Зазначена практична проблема може й має стати об'єктом теоретичних розвідок в галузі порівняльного словотвору іспанської й української мов, рівно як і інших мовних пар. І оскільки масштабних і системних досліджень не проводилося, оскільки переважно ще немає укладених "словників" або порівняльних таблиць морфемних відповідностей для робочих мовних пар, з яких готуються фахівці перекладу, зазначене питання на сьогодні є безумовно актуальними.

Серед різних дериваційних паралелей слід звернути окрему увагу на симетрію суфіксів *-un(-in)/-ina*, *-um(-im)/-ita* в українській та іспанській мовах, які дуже часто використовуються в назвах речовин, хімічних сполук, ліків. Враховуючи їхню високу продуктивність, **мета** статті – проаналізувати їхні спільні та розбіжні семантичні характеристики, можливою мірою виявити чинники, якими зумовлені останні, а також дати практичні рекомендації щодо уникнення помилок при перекладі термінів з української мови на іспанську. Матеріалом дослідження стали 1080 українсько-іспанських пар "хибних друзів перекладача", відібраних шляхом аналізу характеру й причин помилок студентів, перекладачів-початківців, а також виявлених під час власної практики перекладу несподіваних для себе розбіжностей у зазначених мовах.

Виявилось, що, щонайменше, 22 з них припадають саме на суфікси *-un(-in)/-ina*, *-um(-im)/-ita*. Це означає, що трудність перекладу є поширеною. Як буде показано далі, характер цих труднощів та методи їхнього розв'язання можна поширити на переклад набагато більшої кількості назв.

Говорячи про афікси-інтернаціоналізми, можна вважати закономірною еквівалентність українських та іспанських суфіксів *-un(-in)/-ina*, *-im(um)/-ita* в тих іменниках, переважно термінах, що використовуються на позначення речовин, яким відповідають латинські суфікси *-inum*, *-itum*. Втім, як і будь-яке інше правило дериваційного словотвору, його не можна абсолютизувати, що яскраво показує відсутність в системі іспанської мови іменника *"*gutalina"*.

Адже назва "гуталін" походить від німецького "gut" – гарний; в іспанській мові такого запозичення не відбулося.

Для уникнення "хибних друзів перекладача" при відтворенні значення суфіксів *-in(-in)*, *-um(-im)* варто враховувати такі загальні тенденції: 1) високий паралелізм суфіксів *-in(-in)/-ina*, *-um(-im)/-ita* спостерігається саме в іменниках на позначення речовин, зокрема, хімічних сполук, мінералів (винятки – "granito", "caroteno", "beta-caroteno", а "colesterol" уживаніший за "colestirina"); 2) суфіксам *-um(-im)* на позначення солей ("сульфіт", "хроміт") в іспанській мові відповідає *-ito*; напр.: "сульфіт" – "sulfito"; "хлорит" – "clorito", "нітрит" – "nitrito"; для уникнення помилок слід також враховувати, що українським назвам солей на *-id(-id)* в іспанській мові відповідають терміни з суфіксом *-uro*: "хлорид" – "cloruro"; "ціанід" – "cianuro"; 3) слід відрізнити назви сполук ("аспірин" – "aspirina") від торгових назв ліків ("анальгін"), оскільки до останніх слід застосовувати підхід як до власних назв (назва "*analgina" не існує); 4) суфіксам *-um(-im)* на позначення запальних процесів в іспанській мові відповідає *-itis*, хоча й є винятки ("рахіт" – "raquitismo"); 5) українським назвам історичних епох на *-um(-im)* відповідають терміни з суфіксом *-ítico*: "палеоліт" – "Paleolítico", "мезоліт" – "Mesolítico" (в іспанській мові, на відміну від української, назви історичних діб пишуться з великої літери).

Аналогічна ситуація виникає при перекладі терміна "дерматин", що походить від давн.-грецьк "δερμάτινος" – шкіряний. Попри широку поширеність слів давньогрецького походження, саме цей корінь не був запозичений в іспанській мові, і на позначення цього матеріалу вживається сполучення "cuero artificial".

На окремий підхід у перекладі заслуговують назви діагнозів. Зокрема, серед назв захворювань слід розрізнити назви народні, назви, прийняті в певній національній системі, а також ті, що визнані на міжнародному рівні у ВООЗ. Наприклад, термін "гайморит" слід вважати відносно нестрогим, тому що він відсутній у міжнародній класифікації хвороб, і описувана патологія може відповідати кільком десяткам захворювань, схожих за симптомами, однак різними за етіологією. Так само й іспанський термін "sinusitis" не є точним

діагнозом. Для термінологічно точного перекладу діагнозу необхідно знати його код або його міжнародне формулювання, тоді можливі такі переклади назви "гайморит":

J01.0 гострий синусит верхньої щелепи – sinusitis aguda maxilar;

J01.1 гострий фронтальний синусит – sinusitis aguda frontal;

J01.2 гострий етмоїдальний синусит – sinusitis aguda etmoidal;

J01.3 гострий сфеноїдальний синусит – sinusitis aguda esfenoidal;

J01.9 гострий синусит, не уточнений – sinusitis aguda;

J32.0 хронічний верхньощелепний синусит – sinusitis maxilar;

J32.8 інші хронічні синусити – sinusitis que afecta más de un seno, excepto pansinusitis;

J32.9 хронічний синусит, не уточнений – sinusitis (crónica) (hiperplásica) (no purulenta) (paranasal) (purulenta) та ін. Коли ж діагноз не уточнюється, цілком достатнім, хоча й приблизним, перекладом можна вважати "sinusitis". Як видно з зазначених назв, між українськими та іспанськими термінами, що позначають один і той самий денотат, спостерігаються подекуди серйозні розбіжності, навіть лексико-семантичні; однак підставою для встановлення еквівалентності є їхній єдиний код в ВООЗ, вказаний ліворуч.

В деяких випадках у назвах речовин вгадується суфікс *-in/-un* в українській мові, однак він не відповідає латинському *-inum, -itum*. До таких належить, наприклад, термін "керосин". В іспанській мові зазначений термін характеризується значним поліморфізмом, зокрема, аналіз виявив, щонайменше, 8 синонімів. Згідно зі словником труднощів іспанської мови ("Diccionario Panhispánico de Dudas" [5]), в іспанській мові існують такі адаптації терміна (від французького "kérosène" або від англійського "kerosene"): "querosene", "querosén" і "queroseno"; в усіх цих варіантах допускається написання з початковою k: "kerosene", "kerosén" і "keroseno". Форма "queroseno"/"keroseno" вважається єдиним уживаним варіантом в Іспанії, хоча й зустрічається і в Латинській Америці. Однак у більшій частині Америки переважають варіанти: "kerosene"/"querosene" і "querosén"/"kerosén". Варіант

"querosín"/"kerosín", як адаптація з англійської "kerosine" або з французької "kérosine" вживана хіба що в центральноамериканських країнах (Панама, Нікарагуа). У корпусі CREA вживання усіх варіантів терміна доволі висока й розподіляється таким чином: queroseno – 71, querosene – 17, querosén – 82, keroseno – 35, kerosene – 87, kerosén – 29, querosín – 0, kerosín – 1. Крім того, в вільній енциклопедії "Вікіпедія" ще згадується синонім "kérex", однак у корпусі CREA він не вживається.

Зрештою, необхідно згадати групу термінів, в яких прикінцеві літери *-ин(-in)*, *-um(-im)* не є суфіксами. Однак, з огляду на графічну схожість і наявність помилок при перекладі, їх можна умовно назвати "псевдосуфіксами". "Псевдосуфікс" *-um* знаходимо у деяких назвах клітин з грецьким коренем "цит" ("лейкоцит", "еритроцит", "тромбоцит"). У зв'язку з цим підкреслимо, що хоча в іспанській мові використовується аналогічне грецьке запозичення "trombocito", його вживання значно обмежене. Зокрема, у тематичній рубриці "Здоров'я" корпусу CREA він вживається лише 2 рази, натомість синонім "plaquetas" – 178 разів. Звертаємо увагу й на те, що фіксуються лише поодинокі випадки вживання цих термінів в однині: "plaqueta" – 9 разів, "trombocito" – 0 разів.

Таким чином, еквівалентність суфіксів *-ин(-in)/-ina*, *-um(-im)/-ita* при перекладі можна вважати закономірною й припустимою лише за умов, що іменник означає речовину, що не є хімічною назвою солі; українським назвам солей на *-im/-um* в іспанській мові відповідає суфікс *-ito*; торгові назви речовин, ліків перекладаються за правилами перекладу власних назв; назвам з коренем "цит" в іспанській мові відповідає "cito". Існують винятки з правила: "granito", "caroteno", "beta-caroteno", "keroseno/queroseno". Використання такого оперативного правила може мати значну практичну користь, однак воно доречне тільки для формулювання первинного перекладу (при написанні чернетки письмового перекладу, під час усного перекладу). Для уникнення вживання "хибних друзів" перекладача, в даному випадку, неіснуючих слів, кожен сумнівний випадок має перевірятися не за практичним правилом, а в лексикографічному джерелі.

На завершення наводимо деякі випадки, в яких не витримується еквівалентність *-un(-in)/-ina, -um(-im)/-ita* при перекладі термінів з української на іспанську:

бета-каротин	beta-caroteno <i>m.</i>
габарит	tamaño <i>m.</i> , dimensión <i>f.</i> , volumen <i>m.</i>
гайморит	sinusitis <i>f.</i>
гуталін	betún <i>m.</i>
дерматин	cuero <i>m.</i> artificial
дефіцит	déficit <i>m.</i>
дофін	delfín <i>m.</i>
енеоліт busel no tiene	Eneolítico <i>m.</i> , Calcolítico <i>m.</i> , Edad <i>f.</i> del Cobre
імунодефіцит	inmunodeficiencia <i>f.</i>
каротин	caroteno <i>m.</i>
керосин	queroseno <i>m.</i> , querosene <i>m.</i> , querosén <i>m.</i> , kérex <i>m.</i> , keroseno <i>m.</i> , kerosene <i>m.</i> , kerosén <i>m.</i> , querosín <i>m.</i> , kerosín <i>m.</i>
кон'юнктивіт	conjuntivitis <i>f.</i>
магніт	imán <i>m.</i>
мезоліт	Mesolítico <i>m.</i>
палеоліт	Paleolítico <i>m.</i>
профіцит	superávit <i>m.</i>
рахіт	raquitismo <i>m.</i>
суніти	sinies <i>m.pl.</i>
тонзиліт	amigdalitis <i>f.</i>
формалін	formol <i>m.</i>
холестерин	colesterol <i>m.</i>

ЛІТЕРАТУРА

1. Фокін С.Б. Хибні друзі перекладача як наслідок словотвірної інтерференції / С.Б. Фокін // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46(4). – С. 192-200. – [Електронний документ]. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mikks_2013_46\(4\)_25.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mikks_2013_46(4)_25.pdf)
2. Калустова О.М. Інтерференція як чинник буквализмів у перекладі / О.М. Калустова // Мова і культура. – Серія „Філологія”. Науковий щорічний журнал. – К.: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 6. – Том IV. – С. 194-202.
3. Ценгер С.С. Морфологическая интерференция при контакте французского и русского языков / С.С. Ценгер. [Електронний документ]. Режим доступу: http://www.philol.msu.ru/~ref/2015/2015_TsengerSS_diss_10.02.05_10.02.20_80.pdf.
4. Manual de la nueva gramática de la lengua española / Real Academia Española. – Madrid: Espasa, 2010 – 1049 p.
5. Diccionario panhispánico de dudas – [Електронний документ]. Режим доступу: <http://www.rae.es/recursos/diccionarios/dpd>